

ЗМІСТ І УМОВИ ЕФЕКТИВНОГО НАВЧАННЯ УЧНІВ ГРОМАДЯНСТВА

Ремех Тетяна,

*кандидат педагогічних наук, учитель-методист
завідувачка відділу суспільствознавчої освіти
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ, Україна*

Однією з основних цілей освіти для демократичного громадянства та освіти з прав людини є не просто надання учням знань і навичок, а й сприяння їх готовності брати участь у житті суспільства, захищати і підтримувати права людини, демократію та верховенство права¹. У Законі України «Про освіту» серед ключових компетентностей учнів значиться здатність до соціальної комунікації й активності, життя в громадянському суспільстві².

Громадянськість – це готовність людини реалізувати свої права та обов'язки, поважати права і свободи інших громадян, усвідомлювати відповідальність перед суспільством і державою за свої вчинки^{3 (с. 18)}. Вона передбачає громадянську позицію людини, її активність, свідомий вибір та відповідальність, усвідомлення власної ролі в житті суспільства, прагнення до його вдосконалення на основі загальнолюдських цінностей та демократичних норм.

Формування й розвиток громадянської компетентності учнів як сукупності здатностей особистості, необхідних для її успішної самореалізації та соціальної взаємодії в демократичному суспільстві, є стрижневим завданням громадянської освіти.

У навчанні громадянства учні мають усвідомити сутність відносин з іншими людьми, оточенням, суспільними інституціями та навколишнім середовищем, сформувати навички оцінки проблем та винесення продуманих оцінних суджень, продуктивного розв'язання соціальних питань та ухвалення обґрунтованих рішень. Це складає основу відповідальної участі громадян у житті суспільства на місцевому, національному та глобальному рівнях^{4 (с. 7)}.

Громадянська компетентність повною мірою виявляється в реальній життєвій ситуації, адже в ній органічно поєднується мобілізація знань³, умінь і способів поведінки, спрямованих на умови конкретної діяльності^{3 (с. 37)}. Виявами сформованої громадянської компетентності учня виступають його громадянські здатності: соціально-комунікативні (вміння спілкуватися, встановлювати конструктивні відносини між людьми, вести діалог, брати участь у громадському обговоренні суспільних проблем); інформаційно-дослідницькі (вміння критично мислити, шукати, аналізувати, оцінювати інформацію та соціальні ситуації); розв'язання соціальних конфліктів і проблем (вміння розв'язувати соціальні суперечності, установка на толерантне розв'язання конфліктів); відповідальний соціальний вибір і прийняття рішення (готовність до ухвалення обґрунтованого рішення на основі усвідомленого й вираженого вибору); громадянська участь (відповідальна суспільна діяльність, навички участі в соціальних процесах)⁵.

Сформована громадянська компетентність передбачає усвідомлення учня громадянином, відповідальним за себе і державу, готового реалізуватися в цій країні й працювати тут^{6 (с. 39)}.

Громадянська компетентність учнів формується в діяльності, що ґрунтується на діалозі та партнерстві та потребує особливих форм. Це має бути конкретна діяльність учнів, яка або моделює життєві ситуації, або є безпосередньою участю в діяльності.

Навички активної, свідомої, осмисленої участі в житті власної держави та світу учні опановують за умов навчання в демократичній атмосфері, за нурення в дискусії і самостійні дослідження, долучення до виконання соціальних проєктів^{4 (с. 7)}. Такі навички потребують систематичного формування як засобами окремого предмета – громадянської освіти, інших предметів (правознавство, історія, географія), так і засобами позаурочної діяльності.

Варіанти організації роботи з навчання учнів громадянства: система виховних заходів, орієнтованих на формування громадянської компетентності; великий соціальний проєкт учнів школи на два-три роки; побудова ефективної системи самоврядування для того, щоб діти могли реалізуватися і взяти на себе відповідальність (слід визначитися із системою, функціями, автономією).

Це може бути проблема школи, що уналежнює різні аспекти – патріотичне чи екологічне виховання, участь або волонтерство тощо. У стратегічному плануванні школи можна визначити окремі напрямки, наприклад: перший рік – екологічний (освіта для сталого розвитку); другий рік – допомога людям (соціально-волонтерська діяльність); третій рік – збереження пам'яток (діяльність, пов'язана з культурною сферою). Алгоритм такої діяльності уналежнюватиме визначення/оцінку потреб учнів і школи; створення системи громадянської освіти та виховання; функціонування системи (проведення заходів); оцінку результативності, досягнень та планування наступних кроків.

У навчанні учнів громадянства ефективними є завдання для самостійної роботи в парах або малих групах, обговорення суперечливих питань суспільної політики, організація проєктів, що реалізують учні індивідуально або в групах поза школою (приміром, у межах району, населеного пункту, в місцевій громаді) тощо. До ефективних форм формування/розвитку громадянськості учнів віднесемо учнівське самоврядування, соціальні проєкти, волонтерство, дебатні клуби та ін.

Актуальним є підготування вчителів до навчання учнів громадянства, розвитку їх громадянської компетентності як результату такого навчання, застосування ефективних форм і методів пізнавальної діяльності школярів. Учителю громадянської освіти, організатору позаурочних заходів важливо оволодіти інтерактивними методами та технологіями, що стимулюють конструктивно-критичне мислення учнів, навчають взаємодії та вибору. Вчитель має перевтілитися з особи, яка інформує й опитує тих, хто навчається, в організатора діяльності учнів із вільного обміну думками і поглядами^{4 (с. 8)}.

Отже, особливу роль у формуванні/розвитку громадянськості відіграє школа, в якій закладається світогляд, формується особистість, її громадянська позиція та моральні якості, здатність навчатися впродовж життя^{7 (с. 3)}.

¹ Хартія Ради Європи з Освіти для Демократичного Громадянства й Освіти з Прав Людини Рекомендація СМ/Rec(2010)7, ухвалена Комітетом Міністрів Ради Європи 11 травня 2010 р., та пояснювальний меморандум. URL: https://www.novadoba.org.ua/sites/default/files/files/CharterEDCHREUkr_new5.pdf

² Закон України «Про освіту». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>

³ Пометун О. Формування громадянської компетентності: погляд з позиції сучасної педагогічної науки. *Вісник програм шкільних обмінів*. 2005. № 23. С. 18–20.

⁴ Пометун О. І., Ремех Т. О. *Практичний довідник учителя громадянської освіти* : метод. посіб. Київ, 2018. 96 с.

⁵ *Громадянська освіта. Навчальна програма інтегрованого курсу для 10 класів загальноосвітніх навчальних закладів*. URL: <https://osvita.ua/school/program/program-10-11/58875/>

⁶ Ремех Т. О. Сутність і структура громадянської компетентності учня Нової української школи. *Український педагогічний журнал*. 2018. № 2. С. 34–41.

⁷ Рябовол Л. Т. Компетентнісний потенціал курсів правознавства та громадянської освіти для Нової української школи. *Теорія та методика навчання суспільних дисциплін*. СумДПУ, 2019. № 7. С. 3–7.

ПІДГОТОВКА МЕНЕДЖЕРІВ ОСВІТНІХ ОРГАНІЗАЦІЙ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗДОРОВ'Я

Шевченко Антоніна,

кандидат психологічних наук, доцент кафедри педагогіки психології та менеджменту освіти Комунального навчального закладу Київської обласної ради «Київський обласний інститут післядипломної освіти педагогічних кадрів», Україна

Психологічне здоров'я менеджерів освітніх організацій є необхідною умовою його ефективної діяльності загалом і професійної зокрема. У наш час здійснюється перегляд уявлень про людину як особистість, її неповторну цінність і це потребує вирішення нових проблем. Найважливішою серед них є проблема збереження здоров'я людини, причому не тільки фізичного, а й психологічного. В ієрархії чинників творчого потенціалу, кар'єрного зростання, активної життєдіяльності і самореалізації менеджерів освітніх організацій важливе місце належить його психологічному здоров'ю. Стан здоров'я менеджерів освітніх організацій позначається на результатах усієї управлінської діяльності, впливає на стабільність результатів праці, забезпечує високий рівень професіоналізму, визначає самоефективність його особистості. Крім того, від психологічного здоров'я значною мірою залежить стан здоров'я усіх учасників освітнього процесу, їх соціально-психологічне благополуччя, «життєстійкість» тощо. Менеджер з низьким рівнем психологічного здоров'я не здатен створити у школі психологічно безпечне освітнє середовище, сприятливу психологічну атмосферу та достатній рівень розвитку організаційної культури.

Вивчення стану проблеми підготовки менеджерів освітніх організацій до збереження психологічного здоров'я у педагогічній теорії і практиці дало змогу виявити суперечності між:

- високими вимогами професії до рівня здоров'я менеджерів освітніх організацій і низькими показниками психічного, фізичного і соціального здоров'я менеджерів освітніх організацій як професійної групи;